

Məqalə redaksiyaya daxil olub 15.04.2023

The article was received by editorial board on 15.04.2023

Статья принята к печати 15.04.2023

AZƏRBAYCANDA REGIONAL İQTİSADI İNKİŞAFININ TƏHLİLİ VƏ QIYMƏTLƏNDİRİLMƏSİ

Xülasə

Azərbaycan son illər əsasən neft-qaz sektorunun hesabına mühüm iqtisadi inkişafa nail olub. Bununla belə, hökumət müxtəlif siyasət və təşəbbüslər vasitəsilə şaxələndirmə və regional iqtisadi inkişaf istiqamətində də çalışır. Azərbaycanın regionları fərqli iqtisadi xüsusiyyətlərə malikdir, bəziləri digərlərindən daha çox inkişaf etmişdir. Regional iqtisadi artıma diversifikasiyanın olmaması, iqtisadi fəaliyyətin qeyri-bərabər paylanması və infrastruktur çatışmazlığı mane olub.

Hökumət regional iqtisadi inkişafı təşviq etmək üçün xüsusi iqtisadi zonalar, investisiya təşviqləri və infrastrukturun inkişafı proqramları kimi siyasət və təşəbbüslər həyata keçirmişdir. Regionların üzləşdiyi problemlərin həlli üçün daha çox işlər görülməlidir. Hökumət infrastrukturun inkişafına üstünlük verməli, dövlət-özəl tərəfdaşlığı təşviq etməli və davamlı və inklüziv iqtisadi inkişafı təşviq etmək üçün regional əməkdaşlığı təşviq etməlidir.

Qısacası, məqalədə Azərbaycanda regional iqtisadi inkişafının təhlili və qiymətləndirilməsi tədqiq olunmuş, müasir dövrdə əsas məsələlərə toxunulmuş və müasir yanaşma ilə mövzunun ətraflı təhlili aparılmışdır.

Açar sözlər: *Azərbaycan, regional iqtisadi inkişaf, iqtisadi inkişafı, müasir yanaşma.*

GİRİŞ

Azərbaycan Avrasiyanın Cənubi Qafqaz regionunda yerləşən, 10 milyona yaxın əhalisi olan ölkədir. Zəngin mədəni irsə və zəngin təbii sərvətlərə, o cümlədən neft və qaz ehtiyatlarına malikdir və bu illər ərzində onun iqtisadi inkişafının əsas hərəkətverici qüvvəsi olmuşdur. Hökumət son illər iqtisadiyyatın şaxələndirilməsi və regional iqtisadi inkişafın təşviqi üçün müxtəlif siyasət və təşəbbüslər həyata keçirir.

Azərbaycanda regional iqtisadi inkişafın bu təhlili və qiymətləndirilməsində biz ölkə regionlarının iqtisadi göstəricilərini araşdıracaq, əsas tendensiyaları və problemləri müəyyən edəcək, iqtisadi artım və inkişafın təşviqinə yönəlmiş hökumət siyasəti və təşəbbüslərinin səmərəliliyini qiymətləndirəcəyik.

Biz Azərbaycan iqtisadiyyatının və onun əsas sektorlarının cari vəziyyətinin icmalı ilə başlayacağıq. Daha sonra biz ölkə regionlarının iqtisadi artım, məşğulluq və digər əsas göstəricilər üzrə fəaliyyətini təhlil edəcəyik və bu tendensiyaları şərtləndirən amilləri müəyyən edəcəyik. İnfrastruktur çatışmazlığı, şaxələndirmənin olmaması və regional qeyri-bərabərlik kimi ölkənin regionlarının üzləşdiyi çətinlikləri də araşdıracağıq.

Növbəti bölmədə biz xüsusi iqtisadi zonaların yaradılması, investisiyaların təşviqi və infrastrukturun inkişafı proqramları da daxil olmaqla, regional iqtisadi inkişafın təşviqinə yönəlmiş hökumət siyasətinin və təşəbbüslərinin səmərəliliyini qiymətləndirəcəyik. Biz bu

siyasətlərin ölkənin müxtəlif regionlarında iqtisadi artıma və inkişafa təsirini araşdıracaq və təkmilləşdirilməli istiqamətləri müəyyən edəcəyik.

Nəhayət, biz Azərbaycanda davamlı və inklüziv regional iqtisadi inkişafı təşviq etmək üçün siyasətçilər və maraqlı tərəflər üçün tövsiyələr verəcəyik. Bu tövsiyələr ən yaxşı təcrübə və digər ölkələrdən öyrənilmiş dərslərə, eləcə də Azərbaycanın üzləşdiyi unikal çağırışlara və imkanlara əsaslanacaq.

Azərbaycanda regional iqtisadi inkişafın təhlili və qiymətləndirilməsi

Azərbaycan son illərdə mühüm iqtisadi inkişaf yolu keçmiş, əsasən neft-qaz sənayesi hesabına idarə olunan ölkədir. Bununla belə, hökumət müxtəlif siyasət və təşəbbüslər vasitəsilə iqtisadiyyatı şaxələndirmək və regional iqtisadi inkişafı təşviq etmək üçün də çalışır. Bu essədə biz Azərbaycanda regional iqtisadi inkişafın cari vəziyyətini təhlil edib qiymətləndirəcək, əsas tendensiyları və çağırışları müəyyənləşdirəcək, ölkənin müxtəlif regionlarında iqtisadi artım və inkişafın təşviqinə yönəlmiş hökumət siyasəti və təşəbbüslərinin effektivliyini qiymətləndirəcəyik.

İqtisadiyyata ümumi baxış

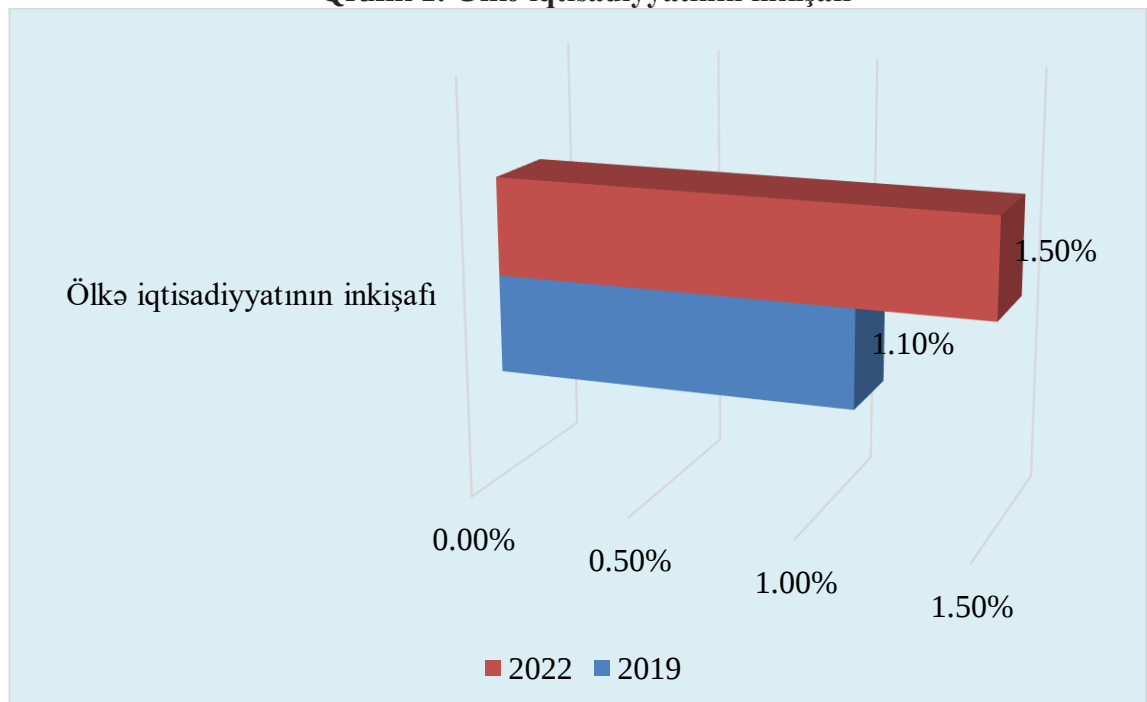
Azərbaycan qarışıq iqtisadiyyata malikdir, neft-qaz sektoru ölkənin ÜDM-nin və ixracının əhəmiyyətli hissəsini təşkil edir. Qeyri-neft sektoru, o cümlədən kənd təsərrüfatı, istehsal və xidmət sahələri də iqtisadiyyata verdiyi töhfəyə görə neft-qaz sektorundan geri qalmasına baxmayaraq, son illər inkişaf edir. Hökumət qeyri-neft sektorunun şaxələndirilməsi və inkişafı təşviq etmək üçün müxtəlif siyasət və təşəbbüslər həyata keçirir.

Ölkənin regionları müxtəlif iqtisadi xüsusiyyətlərə malikdir, bəzi regionlar digərlərinə nisbətən daha inkişaf etmiş və çiçəklənmişdir. Məsələn, paytaxt Bakı neft və qazla əlaqəli sənayelərin yüksək cəmləşdiyi ən inkişaf etmiş regiondur, şimal-qərb və cənubun kənd yerləri kimi digər bölgələr isə daha az inkişaf etmiş və iqtisadi fəaliyyət səviyyəsi aşağıdır.

Regionların performansı

Azərbaycan Dövlət Statistika Komitəsinin məlumatına görə, COVID-19 pandemiyasının təsirinə baxmayaraq, 2022-ci ildə ölkə iqtisadiyyatı 1,5% artıb (2019: 1,1%). Bununla belə, müxtəlif bölgələrin performansı əhəmiyyətli dərəcədə fərqlənirdi. Bakı və Sumqayıt şəhərinin daxil olduğu Abşeron rayonu ölkə ÜDM-nin 70%-dən çoxunu, digər rayonlar isə daha az paya sahib olub [1].

Qrafik 1: Ölkə iqtisadiyyatının inkişafı

Mənbə: [1]

Məşğulluq baxımından Azərbaycanda ən böyük işəgötürən xidmət sektorudur, ondan sonra sənaye və kənd təsərrüfatı gəlir. Məşğulluğun ən yüksək səviyyəsi paytaxt Bakı şəhərində və onun ətraf rayonlarında müşahidə olunur, digər bölgələrdə isə məşğulluq səviyyəsi aşağıdır və işsizlik səviyyəsi xüsusilə gənclər arasında daha yüksəkdir.

Ölkənin regionları da infrastrukturun inkişafı baxımından fərqlənir. Hökumət bəzi regionlarda əlaqəni yaxşılaşdırmağa və iqtisadi inkişafı dəstəkləməyə kömək edən magistral yollar, hava limanları və dəniz limanları kimi infrastruktur layihələrinə sərmayə qoyub. Bununla belə, digər regionlarda, xüsusən də kənd yerlərində hələ də etibarlı elektrik enerjisi və su təchizatı kimi əsas infrastruktur yoxdur ki, bu da iqtisadi inkişafa mane olur [2].

Azərbaycanda regional iqtisadi inkişafın qarşısında duran əsas problemlərdən biri iqtisadiyyatda diversifikasiyanın olmamasıdır. Neft-qaz sektoru dominant sektor olaraq qalır və qeyri-neft sektorunda şaxələndirməni təşviq etmək üçün səylər göstərilərsə də, irəliləyiş ləng olmuşdur. Neft-qaz sektorundan bu asılılıq iqtisadiyyatı qlobal neft qiymətlərindəki dalğalanmalara qarşı həssas edir.

Digər problem iqtisadi fəaliyyətin və imkanların ölkənin regionları üzrə qeyri-bərabər paylanmasıdır. Paytaxt Bakı şəhəri və onun ətraf rayonları abad olduğu halda, digər bölgələrdə, xüsusən də kənd yerlərində iqtisadi fəallıq və məşğulluq aşağı səviyyədədir. Bu, regional fərqlər yaradır və inklüziv iqtisadi artıma mane olur.

İnfrastruktur çatışmazlığı regional iqtisadi inkişafa da çətinlik yaradır. Hökumət infrastruktur layihələrinə sərmayə qoysa da, bəzi regionlarda hələ də etibarlı elektrik və su təchizatı kimi əsas infrastruktur yoxdur ki, bu da iqtisadi inkişafa mane olur.

Hökumət Siyasətlərinin Səmərəliliyi

Hökumətin siyasətinin effektivliyini qiymətləndirməyin başqa bir yolu konkret təşəbbüs və proqramlara baxmaqdır. Məsələn, xüsusi iqtisadi zonaların (XİZ) yaradılması xarici sərmayələrin cəlb edilməsinə və müəyyən regionlarda iş yerlərinin açılmasına səbəb olub, investisiyaların stimullaşdırılması isə biznesi ölkənin müxtəlif regionlarına investisiya qoymağa sövq edib. TANAP layihəsi kimi infrastrukturun inkişafı proqramları müxtəlif regionlarda əlaqəni yaxşılaşdırmağa və iqtisadi inkişafı dəstəkləməyə kömək etdi.

Bununla belə, Azərbaycanda regional iqtisadi inkişafın üzləşdiyi problemlər də var, məsələn, iqtisadiyyatda şaxələndirmənin olmaması, infrastruktur çatışmazlıqları və regional qeyri-bərabərlik. Hökumətin siyasəti və təşəbbüsləri bu problemlərin həllində müəyyən uğur qazansa da, ölkənin müxtəlif regionlarında davamlı və inklüziv iqtisadi inkişafı təşviq etmək üçün daha çox iş görülməlidir.

Yekun olaraq qeyd edək ki, Azərbaycanda iqtisadi artımın və inkişafın təşviqinə yönəlmiş hökumət siyasəti və təşəbbüslərinin səmərəliliyini bir neçə aspektdə qiymətləndirmək olar, lakin regional iqtisadi inkişafın qarşısında duran vəzifələrin həlli üçün daha çox iş görülməlidir. Dayanıqlı və inklüziv iqtisadi inkişafı təşviq edən məqsədyönlü siyasət və təşəbbüsləri həyata keçirməklə Azərbaycan gələcək illərdə də böyüməyə və çiçəklənməyə davam edə bilər.

Azərbaycan hökuməti regional iqtisadi inkişafın təşviqinə yönəlmiş müxtəlif siyasət və təşəbbüslər həyata keçirmişdir. Belə təşəbbüslərdən biri müəyyən regionlarda investorları cəlb etmək və iqtisadi fəallığı təşviq etmək üçün vergi güzəştləri və digər stimullar təklif edən xüsusi iqtisadi zonaların (XİZ) yaradılmasıdır. Respublikanın müxtəlif bölgələrində bir neçə XİZ yaradılıb, o cümlədən Bakıda Qaradağ Sənaye Parkında və Abşeron rayonunda Balaxanı Sənaye Parkında.

Hökumət biznesi ölkənin müxtəlif regionlarına investisiya qoymağa təşviq etmək üçün investisiya təşviqləri də tətbiq edib. Bu stimullara vergi güzəştləri, subsidiyalar və dövlət müqavilələri və lisenziyalarına girişdə güzəştli rejim daxildir. Bundan əlavə, hökumət Azərbaycanın təbii qaz ehtiyatlarını Türkiyə və Avropaya birləşdirən Trans-Anadolu Təbii Qaz Boru Kəməri (TANAP) layihəsi kimi infrastrukturun inkişaf etdirilməsi proqramlarını həyata keçirib və onun vasitəsilə regionlarda iqtisadi inkişafı artırmaq potensialına malikdir [3].

Hökumət həmçinin maliyyə və təlim proqramlarına çıxışın təmin edilməsi kimi müxtəlif təşəbbüslər vasitəsilə kiçik və orta müəssisələrin (KOS) təşviqi üçün çalışır. KOS-lar iqtisadi inkişafın və iş yerlərinin yaradılmasının əsas hərəkətverici qüvvəsi kimi görülür, xüsusən də iri sənaye sahələrinin daha az yayıldığı kənd yerlərində [5].

Bütövlükdə, bu siyasət və təşəbbüslər regional iqtisadi inkişafın təşviqində müəyyən uğur qazanmışdır. Məsələn, XİZ-lərin yaradılması xarici sərmayələrin cəlb edilməsinə və müəyyən regionlarda iş yerlərinin açılmasına səbəb olub, investisiyaların stimullaşdırılması isə biznesi ölkənin müxtəlif regionlarına investisiya qoymağa sövq edib. Bununla belə, şaxələndirmənin olmaması, infrastruktur çatışmazlığı və regional qeyri-bərabərlik kimi regional iqtisadi inkişafın qarşısında duran problemləri həll etmək üçün daha çox iş görülməlidir [6].

Təvsiyələr

Azərbaycanda davamlı və inklüziv regional iqtisadi inkişafı təşviq etmək üçün bir sıra tövsiyələr verilə bilər. Bunlara daxildir:

Cədvəl 1

Azərbaycanda davamlı və inklüziv regional iqtisadi inkişafı təşviq etmək üçün bir sıra tövsiyələr

Diversifikasiyanın təşviqi:	Hökumət KOS-ların və digər sənayelərin artımını dəstəkləyən məqsədyönlü siyasətlər və stimullar vasitəsilə iqtisadiyyatda, xüsusən də qeyri-neft sektorunda diversifikasiyanı təşviq etməyə davam etməlidir.
İnfrastruktur çatışmazlığının həlli:	Hökumət kənd yerlərində və etibarlı elektrik enerjisi və su təchizatı kimi əsas infrastruktur olmayan digər regionlarda infrastrukturun inkişafına üstünlük verməlidir. Bu, əlaqəni yaxşılaşdırmağa, investisiya cəlb etməyə və iqtisadi inkişafı dəstəkləməyə kömək edəcək.
Dövlət-özəl tərəfdaşlığın təşviqi:	Hökumət regional iqtisadi inkişafı təşviq etmək üçün dövlət-özəl tərəfdaşlığı təşviq etməlidir. Bu, müxtəlif regionların xüsusi ehtiyaclarını müəyyən etmək və həll etmək üçün biznes və investorlarla işləməyi əhatə edə bilər.
İnsan kapitalının gücləndirilməsi:	Hökumət işçi qüvvəsinin bacarıqlarını artırmaq və biliyə əsaslanan sənayelərin böyüməsini dəstəkləmək üçün təhsil və təlim proqramlarına investisiya qoymalıdır. Bu, innovasiyaların təşviqinə, məhsuldarlığın artırılmasına və yüksək keyfiyyətli iş yerlərinin yaradılmasına kömək edəcək.

Regional əməkdaşlığın təşviqi:	Hökumət ölkənin müxtəlif regionlarında iqtisadi inkişafı dəstəkləmək üçün regional əməkdaşlığı və integrasiyanı təşviq etməlidir. Bu, ümumi problemləri müəyyən etmək və həll etmək, ticarət və investisiyaları təşviq etmək üçün qonşu ölkələr və beynəlxalq təşkilatlarla işləməyi əhatə edə bilər.
---------------------------------------	---

Mənbə: [4]

Yekun olaraq qeyd edək ki, Azərbaycanda son illərdə şaxələndirmənin təşviqinə, investisiyaların cəlb edilməsinə və infrastrukturun təkmilləşdirilməsinə yönəlmiş siyasət və təşəbbüslər əsasında regional iqtisadi inkişaf irəliləyiş əldə edib. Bununla belə, şaxələndirmənin olmaması, infrastruktur çatışmazlığı və regional qeyri-bərabərlik kimi regional iqtisadi inkişafın qarşısında duran problemləri həll etmək üçün daha çox iş görülməlidir. Dayanıqlı və inklüziv iqtisadi inkişafı təşviq edən məqsədyönlü siyasət və təşəbbüsləri həyata keçirməklə Azərbaycan gələcək illərdə də böyüməyə və çiçəklənməyə davam edə bilər.

NƏTİCƏ

Yekun olaraq qeyd etmək lazımdır ki, Azərbaycan son illər regional iqtisadi inkişafda mühüm irəliləyişlər əldə edib, lakin hələ də həllini gözləyən problemlər var. İqtisadi fəaliyyətin və imkanların regionlar üzrə qeyri-bərabər paylanması, iqtisadiyyatda şaxələndirmənin olmaması və infrastruktur çatışmazlığı ölkənin inkişafı üçün əsas problemlərdir.

Hökumət regional iqtisadi inkişafı təşviq etmək üçün müxtəlif siyasət və təşəbbüslər, o cümlədən xüsusi iqtisadi zonaların yaradılması, investisiyaların stimullaşdırılması və infrastrukturun inkişafı proqramları həyata keçirmişdir. Bu siyasətlər iqtisadi artımın və inkişafın təşviqində müəyyən uğur qazansa da, regional inkişafın qarşısında duran vəzifələrin həlli üçün daha çox iş görülməlidir.

Azərbaycanda davamlı və inklüziv regional iqtisadi inkişafı təşviq etmək üçün hökumət kənd yerlərində və etibarlı elektrik enerjisi və su təchizatı kimi əsas infraqurkura malik olmayan digər regionlarda infraqurkurun inkişafına üstünlük verməlidir. Regional iqtisadi inkişafı təşviq etmək üçün dövlət-özəl tərəfdaşlıqların təşviq edilməsi müxtəlif regionların xüsusi ehtiyaclarının həllinə də kömək edə bilər. Hökumət həmçinin KOS-ların və digər sənayelərin artımını dəstəkləyən məqsədyönlü siyasət və stimullar vasitəsilə iqtisadiyyatda, xüsusən də qeyri-neft sektorunda şaxələndirməni təşviq etməyə davam etməlidir. Bundan əlavə, təhsil və təlim proqramlarına investisiyalar vasitəsilə insan kapitalının gücləndirilməsi işçi qüvvəsinin bacarıqlarını təkmilləşdirir və biliyə əsaslanan sənayelərin böyüməsini dəstəkləyə bilər.

Regional əməkdaşlığın və integrasiyanın təşviqi həm də ölkənin müxtəlif regionlarında iqtisadi inkişafı dəstəkləyə bilər. Qonşu ölkələr və beynəlxalq təşkilatlarla ümumi problemləri müəyyən etmək və həll etmək, ticarəti və investisiyaları təşviq etmək üçün Azərbaycan gələcək illərdə də böyüməyə və çiçəklənməyə davam edə bilər.

Bütövlükdə, Azərbaycanda regional iqtisadi inkişafın təhlili və qiymətləndirilməsi əsas tendensiyaları və çağırışları müəyyən edib, ölkənin müxtəlif regionlarında iqtisadi artımın və inkişafın təşviqinə yönəlmiş hökumət siyasəti və təşəbbüslərinin effektivliyini qiymətləndirib. Dayanıqlı və inklüziv iqtisadi inkişafı təşviq edən məqsədyönlü siyasət və təşəbbüslər vasitəsilə Azərbaycan firavan və çoxşaxəli iqtisadiyyata çevrilmək məqsədinə nail ola bilər.

İstifadə edilmiş ədəbiyyat:

1. "Azerbaijan: Country Economic Update." World Bank, August 2021, <https://www.worldbank.org/en/country/azerbaijan/publication/azerbaijan-country-economic-update-august-2021>.

2. "Azerbaijan." International Monetary Fund, August 2021, <https://www.imf.org/en/Countries/AZE>.
3. "Azerbaijan: Special Economic Zones." Invest in Azerbaijan, <https://invest.gov.az/en/content/special-economic-zones/>.
4. "Investment Incentives in Azerbaijan." Invest in Azerbaijan, <https://invest.gov.az/en/content/investment-incentives/>.
5. "The State Statistics Committee of the Republic of Azerbaijan." <https://www.stat.gov.az/>.
6. "Trans-Anatolian Natural Gas Pipeline (TANAP)." The European Bank for Reconstruction and Development, <https://www.ebrd.com/work-with-us/projects/psd/trans-anatolian-natural-gas-pipeline-tanap.html>.

I.M.Mahmudova

Ph.D., associate professor, Azerbaijan State University of Economics
ORCID 0000-0003-4872-4035

R.Z. Bakhshaliyev

master student, Azerbaijan State University of Economics

Analysis and assessment of regional economic development in Azerbaijan

Abstract

Azerbaijan has achieved significant economic development in recent years mainly due to the oil and gas sector. However, the government is also working towards diversification and regional economic development through various policies and initiatives. The regions of Azerbaijan have different economic characteristics, some are more developed than others. Regional economic growth has been hindered by the lack of diversification, uneven distribution of economic activity and lack of infrastructure.

The government has implemented policies and initiatives such as special economic zones, investment incentives and infrastructure development programs to promote regional economic development. More needs to be done to solve the problems facing the regions. The government should prioritize infrastructure development, promote public-private partnerships and encourage regional cooperation to promote sustainable and inclusive economic development.

In short, in the article, the analysis and assessment of regional economic development in Azerbaijan was studied, the main issues in the modern era were touched upon, and a detailed analysis of the topic was carried out with a modern approach.

Key words: *Azerbaijan, regional economic development, economic development, modern approach.*

И.М.Махмудова

к.э.н., доцент, Азербайджанский Государственный Экономический Университет
ORCID 0000-0003-4872-4035

Р.З.Бахшалиев

магистрант, Азербайджанский Государственный Экономический Университет

Анализ и оценка регионального экономического развития в Азербайджане

Резюме

В последние годы Азербайджан добился значительного экономического развития, в основном за счет нефтегазового сектора. Однако правительство также работает над диверсификацией и региональным экономическим развитием с помощью различных

политик и инициатив. Регионы Азербайджана имеют разные экономические характеристики, некоторые из них более развиты, чем другие. Региональному экономическому росту препятствуют отсутствие диверсификации, неравномерное распределение экономической деятельности и отсутствие инфраструктуры. Правительство внедрило политику и инициативы, такие как специальные экономические зоны, инвестиционные стимулы и программы развития инфраструктуры, для содействия региональному экономическому развитию.

Необходимо сделать больше для решения проблем, стоящих перед регионами. Правительство должно уделять приоритетное внимание развитию инфраструктуры, поощрять государственно-частное партнерство и поощрять региональное сотрудничество для содействия устойчивому и инклюзивному экономическому развитию.

Одним словом, в статье были изучены анализ и оценка регионального экономического развития в Азербайджане, затронуты основные вопросы в современную эпоху, проведен детальный анализ темы с современным подходом.

Ключевые слова: *Азербайджан, региональное экономическое развитие, экономическое развитие, современный подход.*